

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 03-25 ЮФ
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
за адресою: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Севост'янової Кристини Анатоліївни на тему
«Права працівників в сучасних умовах: правове регулювання та
обмеження», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
081 – «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження аспірантки є актуальним з кількох причин, що охоплюють як глобальні, так і національні аспекти. Насамперед, глобалізація та діджиталізація трансформують ринок праці, створюючи нові виклики та можливості - розвиток дистанційної роботи, гнучких графіків та платформної зайнятості вимагає переосмислення традиційних підходів до трудового законодавства. Постає питання забезпечення соціального захисту та справедливих умов праці для працівників, зайнятих у нестандартних формах зайнятості, які часто виходять за межі існуючих правових меж. По-друге, економічна нестабільність та кризи, такі як пандемія COVID-19, війна підкреслили вразливість працівників. Під час криз зростає ризик масових звільнень, обмежень та порушень трудових прав, погіршення умов праці. У такі періоди особливо гостро постає необхідність ефективних механізмів захисту прав працівників. По-третє, зміни у законодавстві та правозастосовній практиці є постійним процесом. Законодавець адаптує трудове законодавство до нових реалій, але ці зміни часто є предметом дискусій та вимагають подальшого аналізу. Розуміння того, як нові закони впливають на права працівників та які обмеження вони накладають, є критично важливим для всіх учасників трудових відносин. По-четверте, соціальна справедливість та захист вразливих груп, зокрема ВПО, мігрантів, молоді, жінок, ветеранів війни, осіб з інвалідністю є пріоритетом держави. Отже, дослідження та розуміння прав працівників, їхнього правового регулювання та існуючих обмежень є життєво необхідним для забезпечення стабільного та справедливого функціонування ринку праці.

Проблематики змістовного визначення, закріплення, розвитку та реалізації трудових прав працівників у рамках трудових відносин у своєму науковому доробку торкалися науковці в галузі трудового права. Окремим питанням в цій площині присвячено наукові дослідження таких науковців, як А.Ю. Бабаскін, С.Я. Вавженчук, О.В. Валецька, В.С. Венедиктов, С.В. Венедіктов, Д. Гаррісон, С.В. Дріжчана, Д.І. Заїка, Ю.Ю. Івчук, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, Л.В. Котова, М.Ю. Кузнецов, І.В. Лагутіна, О.В. Москаленко, В.П. Мельник, Д. Паркер, С.М. Прилипко, Д.І. Сіроха, Г.О. Спіцина, М.П. Стадник, Г.В. Татаренко, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та інші. Проте в доктрині трудового права бракує праць, які б комплексно досліджували проблематику визначення, закріплення, розвитку та реалізації трудових прав працівників в рамках трудових відносин через призму введення обмежень та визначення меж їх легітимності, що підкреслює актуальність теми.

Отже, дисертація Севост'янової К.А. є важливою для доктрини трудового права, актуальною, своєчасною і насиченою необхідними пропозиціями, спрямованими на вдосконалення існуючих механізмів захисту трудових прав працівників, що дозволить трудовому праву ефективно виконувати свою соціальну функцію по відношенню до працівників, навіть у складних сучасних умовах. Також необхідно наголосити на актуальності дослідження як в умовах воєнного стану, так і в умовах подальшого повоєнного відновлення.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Зміст дисертації в цілому характеризується високим теоретичним та науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Дисертантка шляхом розкриття змісту обраної теми виявила глибокі знання проблематики, заявленої у дисертації, вміння самостійно аналізувати нормативно-правові акти соціального спрямування, робити аргументовані висновки, формулювати визначення ключових правових понять (визначено поняття «працівник», «трудова права працівників», «обмеження трудових прав працівників», тощо).

Кристина Анатоліївна ґрунтовно аналізує концептуальні підходи до тлумачення поняття «працівник» і визначення його ознак в сучасному трудовому праві; досліджує модернізацію трудового законодавства крізь призму закріплення та обмеження основних трудових прав працівників;

зупиняється на перспективах розвитку основних трудових прав працівників в сучасних умовах та акцентує увагу на механізмах захисту трудових прав працівників шляхом звернення до суду та шляхом трудової медіації. Дисертантка розвиває думку щодо необхідності прийняття нового Трудового кодексу України як єдиного та універсального кодифікованого нормативно-правового акту в площині регулювання трудових відносин, який би був гармонізованим з трудовими стандартами ЄС, зокрема враховував концепцію гідної праці, яка забезпечує інтеграцію принципів соціальної справедливості, рівності, безпечних умов праці, справедливої оплати та соціального захисту у національне трудове законодавство, що є вкрай необхідним для України, особливо в умовах сучасних загроз та викликів. Загалом дисертація становить цілісне, завершене наукове дослідження із абсолютно чіткими висновками.

Здобувачка під час проведення дослідження використовує широкий спектр наукових методів дослідження, наприклад: формально-юридичний, абстрактно-логічний, структурно-логічний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, статистичний метод тощо, що дозволило їй досягти якісних результатів дослідження та отримати достовірні, обґрунтовані висновки та рекомендації, спрямовані на формулювання пропозицій щодо вдосконалення існуючих та розробки нових механізмів захисту трудових прав працівників.

Наукова новизна одержаних результатів. У дослідженні здійснено спробу знайти відповідь на низку питань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку доктрини права соціального забезпечення, національного законодавства та юридичної практики.

Так, позитивно сприймаються пропозиції авторки щодо виокремлення універсальних ознак, які притаманні статусу працівника, та впровадження практики застосування багатфакторних тестів для визначення трудово-правового статусу «працівника», розмежування трудових договорів і цивільно-правових угод та правової презумпції існування трудового договору (сторінки 40-43, 217-218 дисертації). Дисертантка аналізує, зокрема, позитивний приклад Португалії щодо правової презумпції існування трудового договору, коли можливо перевірити наявність двох або більше індикаторів, визначених законом, які підтверджують чи є особа «працівником» чи ні. Переконаливою є позиція авторки, що застосування такого багатфакторного тесту має передбачати комплексний розгляд усіх релевантних ознак та факторів для прийняття рішення на підставі сукупності

доказів. Розвиваючи ідею, авторка вказує на перспективу використання цієї методики через її відображення у проєкті ТКУ України, в якому вказано, що договірні відносини незалежно від їх назви та виду визнаються трудовими за наявності трьох і більше зазначених у кодексі ознак.

Авторка на сторінках дисертаційного дослідження пише про вплив чотирьох основних груп відправних факторів і засад розвитку трудових прав працівників: 1) філософсько-історичні; 2) глобалізаційно-євроінтеграційні; 3) фактори розвитку інформаційних технологій і цифровізації; 4) фактори глобальних загроз та надзвичайних правових режимів. Аргументує, що фактори є конкретними умовами, обставинами або причинами, які впливають на формування та розвиток правового регулювання трудових відносин. У правовій сфері вони виступають каталізаторами змін і водночас маркерами, що дозволяють зрозуміти, чому певні норми виникають, трансформуються або втрачають актуальність. Фактори можуть мати як позитивний, так і негативний вплив - вони можуть як сприяти розвитку та розширенню цих прав, так і, навпаки, обмежувати їх. Це підкреслює постійну динаміку у сфері трудових відносин.

Дисертантка обґрунтовує, що право на захист – є універсальною категорією із загальними функціями, однак має самостійне значення у механізмі правового регулювання, зокрема, при реалізації норм трудового законодавства у сфері захисту прав працівників і визначається вимогою працівника усунути порушення та відновити права обраним ним способом та формою захисту. На думку авторки, ефективним у сучасних умовах є саме юрисдикційний судовий порядок захисту прав та законних інтересів працівників, який ґрунтується на відновленні порушеного, невизнаного або оспорюваного трудового права шляхом ухвалення судом законного та справедливого рішення.

Дисертантка аргументовано визначає доцільність запровадження альтернативних способів вирішення спорів (ADR), серед яких, з огляду на перевантаженість судової системи та потенційні затримки у розгляді трудових спорів, виокремлює процедуру запровадження трудової медіації. Авторка встановлює, що трудова медіація - є добровільною, конфіденційною та структурованою процедурою, яка сприяє конструктивному діалогу між сторонами, дозволяючи їм самостійно знаходити взаємоприйнятні рішення з меншими часовими та фінансовими витратами порівняно з судовим процесом.

Повнота викладу одержаних результатів. У дисертації чітко визначено об'єкт і предмет дослідження. Дисертантка достатньо вдало сформулювала мету дисертаційної роботи, яка полягає в тому, щоб, спираючись на комплексний аналіз наукових поглядів вчених, чинних міжнародних, європейських та національних правових норм, а також правозастосовну практику, сформулювати нові теоретично обґрунтовані висновки щодо проблематики визначення, закріплення, розвитку та реалізації трудових прав працівників у рамках трудових відносин через призму введення обмежень та визначення меж їх легітимності, а також виробити пропозиції щодо вдосконалення існуючих механізмів захисту трудових прав працівників, що дозволить трудовому праву ефективно виконувати свою соціальну функцію по відношенню до працівників, навіть у складних сучасних умовах.

Дисертація Севост'янової К.А. характеризується єдністю змісту. План наукової роботи є логічним та послідовним, а виклад матеріалу – логічним та системним; висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування. Список використаної літератури складає 350 джерел, серед яких представлені рішення ЄСПЛ (по справі «Copland v. the United Kingdom», «Halford v. the United Kingdom», тощо) та національних судів (наприклад, Конституційного Суду України), що вказує на проведення значної дослідницької роботи дисертанткою.

Дискусійні положення дисертації. У цілому дисертаційна робота Севост'янової Кристини Анатоліївни виконана на належному науковому рівні. Однак, дисертація містить дискусійні положення, що потребують додаткового обґрунтування у подальшій науковій роботі.

1. Зацікавила виокремлена дисертанткою тенденція, на яку вказала повномасштабна війна в Україні, - поява двох нових соціальних груп - реальних та потенційних працівників: 1) ВПО та мігранти; 2) військові, які демобілізувалися, ветерани війни, у тому числі, особи з інвалідністю. Так, Кристина Анатоліївна вказує, що саме ці 2 групи є та надалі будуть рушійною силою в трудових відносинах, від професійних навичок та адаптації до мирного цивільного життя в умовах повернення до своїх громад яких і залежатиме ринок праці. Авторка наголошує на необхідності перекваліфікації та реінтеграції такої групи працівників, як ветерани війни, шляхом надання їм допомоги в адаптації, зокрема, і до звичного робочого життя, вказує на необхідність створення спеціальних інклюзивних програм адаптації для

військовослужбовців, які повернулись до цивільного життя, надання їм необхідних ресурсів та підтримки, що є важливим завданням, у тому числі у рамках реалізації професійного розвитку працівників-ветеранів військової служби. Водночас, зважаючи на нагальність цього питання, гадаємо, що проведення більш глибокого аналізу принципів та елементів спеціальних інклюзивних програм адаптації сприяло б чіткішому вирішенню цього складного питання, а також підвищило практичну цінність роботи. Доцільним вбачається висвітлення у подальших наукових дослідженнях особливостей трудовправового статусу зазначених осіб у трудових відносинах.

2. Безумовним плюсом цього дисертаційного дослідження є ґрунтовний аналіз медіації як альтернативного механізму вирішення спору (конфлікту) між працівниками та роботодавцями (підрозділ 3.3. дисертації). Водночас, глибший аналіз захисту прав та інтересів працівників через інші альтернативні механізми, зокрема профспілки, які сьогодні вже існують та можуть забезпечувати громадський контроль за мінімальними трудовими гарантіями, підсилив би аргументацію, у тому числі, і щодо ефективності медіації, що збільшило б прикладну значущість роботи.

Між тим, викладені міркування не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної роботи, не зменшують наукову цінність рецензованого дослідження, носять уточнюючий або ж дискусійний характер.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Севост'янової К.А. відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Севост'янової Кристини Анатоліївни на тему «Права працівників в сучасних умовах: правове регулювання та обмеження», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри правознавства
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля**

Олена АРСЕНТЬЄВА